

IRIS MURDOCH: NEDEN AHLÂK VE METAFİZİK?

Derya AYBAKAN SALIYA¹

ÖZ

Metafiziğin felsefeden dışlandığı bir zamanda metafizikle ahlâk arasında güçlü bir bağ olduğunu öne süren Iris Murdoch, metafiziksel düşünceyi felsefeye yeniden dâhil etmeye çalışan çağdaş bir düşünür olarak ön plana çıkar. Bizim bu makalede cevabını bulmaya çalıştığımız temel sorular da işte bu bağlamda tezahür eder: Murdoch hangi felsefî gerekçelerle metafizikle ahlâk arasında bir münasebet olduğunu öne sürer? Metafizikle ahlâk arasında nasıl bir bağlantı söz konusudur? Murdoch'un ahlâk metafiziğinin Platon'un düşünceleriyle nasıl bir ilişkisi söz konusudur? İyi, Murdoch açısından ne anlama gelir? Bütün bu sorular bağlamında Murdoch'un ahlâk felsefesinin metafizikle olan münasebetini tetkik etmeyi amaçladığımız bu makalede metafiziksel düşünme formunun çağdaş koşullar içerisinde nasıl yeniden tecessüm edebileceği ortaya konmaya çalışılır. Böylelikle metafiziksel düşüncenin ahlâk felsefesi için nasıl bir önem taşıdığı müzakere konusu yapılır.

Anahtar Kelimeler: Iris Murdoch, ahlâk felsefesi, metafizik, Platon, iyi.

JEL Kodları: Z0, Z00, Y5.

---

¹ Dr. Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü, daybakan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0396-6252

**IRIS MURDOCH:
WHY MORALITY AND METAPHYSICS?**

ABSTRACT

Iris Murdoch, who claimed that there is a strong bond between morality and metaphysics in a time when metaphysics was excluded from philosophy, comes into prominence as a modern philosopher trying to incorporate metaphysical thinking into philosophy. In this article the basic questions that we are trying to find out their answers under this context are as follows: which philosophical justifications did Murdoch use to relate morality with Metaphysics? What kind of relationship is there between morality and metaphysics? What is the connection between Murdoch's metaphysics of morality and Platon's thoughts? What is the meaning of good from the point of view of Murdoch? In this study under the view point of all these questions we aim to find out how metaphysical thinking is embodied again in the contemporary philosophical conditions? Hence, we have tried to discuss the importance of metaphysical thought for moral philosophy.

Key Words: Iris Murdoch, moral philosophy, metaphysics, Platon, good.

JEL Codes: Z0, Z00, Y5.

GİRİŞ

1919 yılında İrlanda'nın Dublin kentinde, İrlanda'ya yerleşmiş İngiliz bir ailede dünyaya gelen Iris Murdoch (1919-1999), fikir hayatını edebiyat, felsefe, oyun ve senaryo yazarlığına hasretmiş bir mütefekkir olarak çağdaş düşünce dünyasına iz bırakmış isimler arasında zikredilmeye değer gözükmektedir. Çok yönlü bir mütefekkir olan Murdoch'un bu yazıda daha ziyade felsefi ciheti ön plana çıkarılacaktır. Murdoch analitik felsefe geleneğinin yeşerdiği ve inkişaf ettiği bir düşünce ikliminde yetişmesine rağmen bilhassa ahlâk felsefesinde metafiziğe yeniden yer açma eğilimiyle dikkatleri çeker. Dolayısıyla bizim bu makaleyi kaleme almaktaki gayemiz Murdoch'un ahlâk felsefesi konusundaki genel yaklaşımını ortaya koyarken onun ahlâk felsefesinde metafiziğe yeniden yer açma çabasının gerisinde yatan felsefi iddialarının neler olduğunu açığa çıkarmaktır. "Murdoch ahlâkın metafizikle münasebetini nasıl ortaya koyar?" ve hangi gerekçelerle metafiziği ahlâka yeniden dâhil etme gayesi güder?" türünden sorular bu makalede cevap aranan sorular olarak yönlendirici olacaktır.

1. AHLÂK FELSEFESİ VE METAFİZİK

Ahlâk felsefesinin bugün geldiği son aşamayı metafiziğin ahlâktan dışlandığı (Murdoch, 2015b: 101) bir dönem olarak tavsif eden Murdoch, bilhassa modern felsefe döneminde tebarüz eden söz konusu metafizik karşıtı tutumları ahlâk felsefesi açısından tenkide tabi tutar. Bu bağlamda çağdaş ahlâk felsefesi içerisinde bilhassa varoluşçu ve analitik felsefenin yürüttüğü metafizik karşıtı tutuma yönelik muhalif bir tavır geliştirerek ahlaki bireysel tercih ve seçimlerin ötesinde daha şümüllü ve daha derin bir perspektiften ele almaya çalışır. Bu bağlamda Murdoch'un çağdaş ahlâk felsefesine yaptığı en büyük katkının, analitik felsefe geleneğinin metafizik karşıtı ikliminde ahlâk felsefesine metafiziği yeniden dâhil etme çabası olduğu söylenebilir. Maria Antonaccio ve William Schweiker, *Iris Murdoch And The Search For Human Goodness* başlıklı kolektif çalışmaya yazdıkları Giriş yazısında Murdoch'un "kişiler ve ahlâkî yaşam hakkındaki teemmüllerimize yön veren tasavvurî kavram ve fikirlerin keşfini ihtiva eden metafiziksel düşünceyi" (Antonaccio&Schweiker, 1996:xv) savunduğundan bahsederler. Gerçekten de Murdoch, en erken yazılarından biri olan "Metaphysics

and Ethics”te G. E. Moore’dan itibaren İngiliz ahlâk nazariyesine temel karakterini veren “ahlâktan metafiziğin dışlanması” fikrini ciddi bir tenkide tabi tutar. *Metaphysics as a Guide to Morals* adlı başyapıtında ise olgu ve değer tefrikine istinat eden güncel ahlâk felsefesine karşı itirazlarını yöneltir. Söz konusu eserde Murdoch’un karşı çıktığı temel düşünce, bilhassa rasyonalistlerin ve varoluşçuların savunduğu tarzda iyinin bir seçim meselesi olarak kabul edilmesidir. Oysa Murdoch’un felsefî bakış açısı bağlamında iyi, Platoncu bir varlık tasavvurunda olduğu gibi dünyayı aydınlatan ışığın kaynağı olarak tebarüz eder. Burada iyi, Platon’un mağara metaforunda geçen güneş gibi telakki edilir ve iyiye, bütün tercih ve seçimlerin üzerinde zorunlu bir ontolojik statü atfedilir. Murdoch’un benimsediği Platoncu güneş metaforu, değer’in insan yaşamındaki kaçınılmaz varlığına gönderme yaptığı gibi insan yaşamının kaçınılmaz bir metafiziksel boyutu olduğunu da öne sürer.

58

İİBF Dergi
39/1
Haziran
June
2020

Ahlâk felsefesinde iyiye ontolojik olarak zorunlu bir yer tahsis etme gayesi güden Murdoch, bu tarz bir özcü düşüncenin pratikte yol açabileceği tehlikeleri olabileceğine değinse de felsefî olarak metafiziğin ahlâk felsefesinden dışlanması mümkün olmadığını düşünür. Bu bağlamda gerek liberallerin gerekse varoluşçuların taşıdıkları kaygılara da değinir. Ona göre ahlâkî evrenin özünü anlamlandırma biçiminin ontolojik bir parçası olarak telakki eden özcü düşünce biçimi, ahlâkî sahada dogmatik ve dışlayıcı sonuçlar doğurabilme ihtimali sebebiyle birçok varoluşçu filozofun eserinde ve liberalizmin başyapıtlarından biri olarak kabul edilen John Stuart Mill’in *Özgürlük Üzerine* adlı eserinde tenkit edilmektedir. Fakat söz konusu tenkit ve karşı çıkışlar, “mantıksal ve felsefî bir muhalefet değil, ahlâkın bu şekilde görülmesi sonucunda pratikte bazı kötü sonuçların çıkacağı anlamına gelen, tamamen ahlâkî bir muhalefettir” (Murdoch, 2015b: 104). Murdoch, böyle bir muhalefete onay verebileceğimizi fakat ahlâkın gerek metafiziksel gerek teolojik bir mesele olarak kabul edilemeyeceğini iddia edemeyeceğimizi savunur (Antonaccio&Schweiker,1996: 105).

2. AHLÂKIN FARKLI FELSEFÎ DÜŞÜNCELERLE OLAN MÜNASEBETİ

Murdoch’un ahlâk felsefesi ve metafizik bağlamında ortaya koyduğu bakış açısına göre ahlâkın mahiyeti itibariyle insanı aşan daha

bütünsel bir gerçekliğin parçası olarak düşünölmeye müsait bir özellik arz ettiği söylenebilir. Kendi yaşadığı düşünce ikliminde David Hume'un ampirik temelli düşünce sisteminin ahlâkı algılama biçimi üzerindeki etkisinin yadsınamayacak bir biçimde egemen olduğuna dikkat çeken Murdoch her şeye rağmen ahlâkın insan ve birey merkezli görülmesinin bir zorunluluk olmadığını düşünür. Birey, gelenek ve alışkanlık mefhumları mihverinde şekil alan ahlâk tasavvurları ona göre ahlâkı anlama yollarından bir tanesidir. Kendi deyimiyle, [P]rotestan, liberal, ampirik bir yoldur." (Antonaccio&Schweiker, 1996:108). Bu yolun müşterek vasfı, metafizik karşıtı bir düşünce kültürünün ürettiği birey ve insan merkezli ahlâk düşünceleri olmasıdır. Fakat diğer taraftan, Murdoch'un dikkat çektiği bir başka düşünce çizgisi var ki Murdoch bu düşünce çizgisini "Doğa Yasası görüşü", bu düşünce tarzını benimseyen düşünürleri ise "Doğa Yasası ahlâkçuları" olarak isimlendirir (Antonaccio&Schweiker, 1996: 108). Ona göre Thomas Aquinas, Hegel ve Marx "Doğa Yasası görüşünü"nü temsil ederler. Murdoch'un Doğa yasası olarak adlandırdığı bu görüş, ahlâkı ferdi olanın ötesinde daha bütüncül ve şümüllü bir gerçekliğin parçası olarak telakki eder. Doğa Yasası görüşü fert, özgürlük ve tercih kavramları mihverinde teşekkül eden modern ahlâk felsefesinin tam zıttı bir karakter sergiler. Buna göre Doğa Yasası görüşünde,

[B]irey, ondan üstün gelen bir gerçekle yüz yüze, öylesine hareket ediyor gibi görünür. Ahlâk yönünden iyi olanı keşfetmek o gerçeği keşfetmektir ve iyi olmak da kendisini onunla bütünleştirmektir. Bireye, ancak kısmen anladığı yasalar hükmeder. Kendisinin ne olduğunun tam bilincinde değildir. Sahip olduğu özgürlük, net bir durumda gayet açık bir tercih özgürlüğü değildir; bu daha ziyade onun kendi gerçek varlığı hakkında giderek artan bilgisinde ve bu bilgiden doğal bir şekilde fıskıran davranışındadır (Antonaccio&Schweiker, 1996:109).

Murdoch, Doğa Yasası görüşünün karşısına Kant, Hume ve Mill'in öncülüğünü yaptığı (Murdoch, 2015c: 116) rasyonel ve ampirik temelli düşünce çizgisini yerleştirebilir. Bu düşünce çizgisi ahlâkı faili "mantıksal ve sorumlu ve üstelik özgür gösteriyor; bu kişi olgusal gerçeklerden oluşan bir art alanın önünde tamamen engelsiz bir şekilde hareket ediyor ve ahlâkı sözcüklerin tanımlayıcı anlamını istediği gibi değiştirebiliyor." (Murdoch, 2015c: 117). Murdoch, ahlâkı bireysel tercih meselesi olarak gören bu tür yaklaşımları sığ ve yetersiz bulur. Zira o, görünenin arkasındaki daha derin anlayış farklılıklarıyla

ilgilenir. Yani görünürde bireysel bir tercih farkı olarak kabul edilen davranış ya da düşüncelerimizin gerisinde Murdoch açısından dünyayı nasıl anlamlandırdığımızla ilgili daha derin kavrayış farklılığı yatar (Murdoch, 2015c: 122-123). Murdoch söz konusu derin kavrayış farklılığının tercih farklılığından ziyade *kavramsal* farklılığa işaret ettiğini düşünür. Bu bağlamda ahlâkta evrensel düsturlara vurgu yapan görüşler kadar evrenselliğe direnen görüşlerin de belirli bir art alanı yansıtırlar (Murdoch, 2015c: 127-128). Zira

[K]avramsal artalanını kaldırırsanız her tavır saçma görünür hale gelebilir. Yanılmıyorsam her ahlâk, kavramlardaki bir dallanmadır ama günümüzün yazılarında bu böyle görünmüyor. Bunun nedeni bir taraftan genel toplumsal ahlâkımıza has anahtar kavramların (özgürlük, hoşgörü, gerçekler e dayalı kanıtlar vs) pratikte bilinçsizce uygulanır hale gelmesi ve değişmez veriler olarak görülmesi, diğer taraftan da kavramların ne iseler öyle kalmasıdır. (...) Oysa tereddütte kalan, daima şüpheyle davranan, başkaları için yasalar çıkarmanın anlamsız olduğunu vs düşünen bir adam, kendi davranışını pekâlâ başka kavramlara dayanarak mantıklı bir şekilde açıklayabilir (Murdoch, 2015c: 128).

Bazen de insan ahlâkî duruşunun kavramsal dayanaklarını net bir şekilde açıklamakta zorluk çekebilir. Dahası ahlâkî yönelimlerinin kavramsal dayanakların farkında bile olmayabilir. Söz konusu açıklayamama hali ve farkında olmama hali gayet insanî haller olarak karşımıza çıkabilir. Murdoch'a göre tıpkı ahlâkî ibret mesellerinde olduğu gibi "[D]ünyanın anlaşılabilirliğini değil, anlaşılmazlığını vurgulamanın uygun olduğu zamanlar da vardır" (Murdoch, 2015c: 130). Söz konusu ibret meselleri, belki de hiçbir ahlâkî kuralın sunamayacağı bir ilham kaynağı olabilirler. Dolayısıyla netliğin ve açıklığın tek bir ahlâkî model olarak sunulması Murdoch'a doğru bir yaklaşım olarak görülmez (Murdoch, 2015c: 130). Onun vurgulamaya çalıştığı şey, evrensel kuralların ve netliğin hâkim olduğu ahlâk düşüncesinin güncel ahlâk modellerinin muayyen bir örneğini teşkil ettiğidir. Murdoch bu vurguyu, Doğa Yasası görüşüne matuf bilhassa liberal itirazları felsefî bir cihetten tenkit etmek amacıyla yapar. Zira ona göre olguyla değer arasında herhangi bir münasebet kurulamayacağını savunan liberal görüş ile ahlâkî Doğa, Tarih, Tanrı ve Kilise gibi ferdi aşan metafizik bir gerçeklikle ilişkilendiren görüş öne sürdükleri iddiaları muayyen bir kavramsal zeminden hareketle

geliştirdikleri için felsefî olarak birbirlerini ekarte edemezler.* Buna göre ahlâk, salt görünüşteki davranışlarla ilgili ampirik bir konu olarak ele alınabileceği gibi pek tabii olarak metafizik bir konu olarak da ele alınabilir. Murdoch bu yaklaşımıyla etiği mantıksal bir tarafsızlık iddiasıyla ele aldığı iddia eden mantıkçı pozitivistlere söz konusu tarafsızlık iddiasının geçersiz olduğunu anlatmaya çalışır. Zira etikle ilgili mantıkçı pozitivist görüşün kendisi de diğer görüşler gibi hususî bir kavramsal arka plandan hareketle görüş geliştirir. Bu sebeple Murdoch, ahlâk felsefesinin mantıksal bir tarafsızlık düşüncesiyle değil de kuşkulu ve ihtiyatlı olmanın getirdiği bir tarafsızlık düşüncesiyle yapılması gerektiğini düşünür (Murdoch, 2015c: 137). Dolayısıyla Murdoch, bütün bu düşünceler mihverinde kendi ahlâk nazariyesini ortaya koyarken bir tarafsızlık iddiasında bulunmak yerine varlık ve değerın mündemiç ilişkisinden hareketle bir ahlâk metafiziği ortaya koymaya çalışır.

3. MURDOCH'UN AHLÂK FELSEFESİNDE METAFİZİĞİN YERİ

Murdoch, ahlâkta ferdiyetçi düşünceye olduğu kadar gelenek, tarih ve toplum vurgusu yapan düşüncelere de alternatif olacak bir biçimde içinde yaşadığımız zamanlarda Platoncu manada ahlâkî bir realizminin yeniden vücut bulması için çabalar. Bir anlamda geleneksel metafiziksel düşüncenin günümüz açısından hayati bir önemi olduğunu anlatmaya çalışır. Zira Murdoch açısından klasik metafiziksel düşüncenin ahlâkî bir gayesi söz konusudur. Metafizik bu bağlamda gerçekliğin ve insan varlığının mahiyetiyle ilgili çok temel bir ahlâkî soruşturma zemini olarak gözüktür. Ahlâka, varlığa ve insana dair bütünlüklü bir düşünce sistemi olarak kavramsal bir zemine istinat eden metafiziksel düşüncenin modern zamanlardan itibaren birtakım felsefî ekoller tarafından dışlanması Murdoch açısından bilhassa ahlâk düşüncesi bağlamında sığ bir bakış açısının tezahürüne yol açmış gözüktür. Ona göre dünyanın artık bütüncül bir metafiziksel resmini kaybetmemiz ahlâka ve politikaya dair zengin bir söz dağarcığının da yitip gitmesine sebebiyet vermiştir. Bundan böyle insan ve toplumla ilgili çok çeşitli faziletlerin geniş çaplı ve tatmin

---

* Murdoch'un bu konuyla ilgili yürüttüğü müzakerenin detayları için bkz. "Ahlakta Görüş ve Tercih", ss. 134-135.

edici resminden de mahrum kalmış olduk. Sonuç olarak insanı, onu aşan gerçeklikler ve değerler ışığında göremez olduk (Murdoch, 1983: 46).

Tek tek fertlerin güç, istidat ve özgürlüklerinin merkeze alındığı modern dönemde liberal benlik tasavvuru yükselişe geçmiş, insanı aşan herhangi bir gerçeklik düzleminin meşruiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Tam da böyle bir ortamda Murdoch, yürüttüğü metafiziksel bir tahkikat vasıtasıyla iyiye matuf bir arayışın önemini anlatma çabası içerisine girer. Fakat söz konusu metafiziksel tahkikat onu gerçekliğin mahiyetinin bilinebilir olduğunu iddia etme noktasında ihtiyatlı bir tutum almaya sevk eder. Bu sebeple o, insan yaşamına dair bütünlüklü bir metafizik tasavvur ortaya koymaya çalışmaz. Hatta ona göre Platon dahi dünyaya dair “sistematik ve bütünlüklü bir tablo ortaya koymaz. Onun ortaya koyduğu, İyi’ye yönelik bir değerlendirme sunup dünyayla ilgili bir kavramsallaştırma geliştirene kadar bizim hiyerarşik bir yerden düşünüp anlamlandırma oluşturmamızdır” (Murdoch, 2015a: 99-100). İşte bu bağlamda Murdoch, insanî yaşama ve gerçekliğe dair yürütülen bütünlük arayışını insanî bir rüya yahut mefkûre olarak değerlendirir. O bu rüyanın kendisini önemser ve sanatın bu rüyayı süsleyen vasıtaların başında yer aldığını düşünür (Murdoch, 2015a: 99).

Esasında Murdoch’un gayesi, tek tipçi ve indirgemeci bakış açıları karşısında ahlâkın karmaşık ve şümüllü bir doğası olduğuna dikkat çekmektir. Bu nedenle o, sanatı, ferdiyetçi ve ben merkezci olan ahlâk anlayışlarına karşı benliğin kendi dışına çıkmaya çalıştığı bir imkân alanı olarak telakki eder. Aslında bir anlamda sanat, ahlâkî bir faaliyettir. Ona göre gerek sanat gerekse ahlâk, çok büyük ölçüde ben olmayanla ilgilidir ve bu anlamda sanatın ve ahlâkın gayesi bir ve aynıdır. Yani sanat ve ahlâk, gerçekliğin ben-merkezci olmayan yorumlarıdır:

Sanat, özümüze ilişkin o en bencil ve açgözlü yanımızı bir kenara bırakıp gerçek olan tüm o şeyleri, sahiplik ve işlevsel bir şeylermiş gibi değil de, onlara nasıl bakılacağını ve sevileceğini öğretir. İster insan varlığına, ister bir ağacın köküne isterse rengin yansımasına ya da sesin titreşimlerine ait olsun bu, hiç fark etmez; insanın özünden böylesine bir kopuşla sanata bakabilmesi oldukça zor ve anlamlıdır. Doğanın gerçekçi bir biçimde ortaya çıkışı da aynı şekilde bir kopuşu gerektirmektedir. Artık sanat, bütün bencilliğin ve kibrin yok olduğu, geriye gördüğümüz şeylerden başka elimizde hiçbir şeyin kalmadığı

bir yeri anlatır. Güzellik artık, o en özverili ve bencil olmayan yerdeki ona duyduğumuz ilgiyle ortaya çıkacaktır. (...) Bu durum ahlaki durumlar için de beklenen benzer bir kusursuzluktur (Murdoch, 2015a: 72-73).

Murdoch'a göre Ben'in dışına açılması bakımından ahlâk ile en yakın münasebeti olan etkinlik sanattır:

Sanatın doğasını bir ip ucu gibi takip ettiğimizde, başka bir yerde daha basit bir biçimde karşımıza çıkan kavramların neler olduğu üzerine iyice yoğunlaşırsak, ahlâkın esas sorunsalına ilişkin daha çok şey öğreniriz. Yani tüm o adalet, doğruluk, dürüstlük, tevazu ve cesaret, bize gerçeği sunan bir aynaya dönüşür; bu aynada gördüğümüz, bağlılıkla kurulan sevginin kendimizin ve salt bencil duygularımızdan oluşmayan tutkunun kendisidir (Murdoch, 2015a: 94).

Görüldüğü üzere sanat, Murdoch'un anlayışında fazilete açılan bir penceredir adeta. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi ahlâkın belirsiz ve karmaşık bir doğası olduğunu düşünen Murdoch, aynı belirsizliğin sanat için de söz konusu olduğunu düşünür. İşte bu belirsizlik, ahlâka ve erdeme giden yolun en açık izleğidir. Ona göre sanat da tıpkı yaşam gibi birtakım belirsizlikler ihtiva eder. Yaşamla ölüm arasında geçen bütün o komedi ve trajediler sanat yoluyla temsil edilebildiği ölçüde insan bu dünyada bir teselli kaynağı bulur:

Trajediden ve komediden ibaret olan hayatın içerisinde bize sunulan, hiçbir heyecanı olmayan acıyı ve bizi avutamayan ölümü anlatan bir tablodur. Ya da ortada bir teselli varsa bile o, erdemli olmaya çalışmak dışında hayatta hiçbir şeyin değeri olmadığını bize öğreten güzelliğin, zor olanın tesellisidir (Murdoch, 2015a: 92).

Bütün bu iktibaslardan anlaşılacağı gibi Murdoch'un metafizikle ahlâk arasında kurduğu münasebetin, fazilete açılan bir pencere olarak telakki ettiği sanatın benliği aşma temayülüne sahip karmaşık ve müphem doğasıyla yakından alakası olduğu görülebilir. Burada öne çıkan düşünce irrasyonelitedir, hayatın, ahlâkın ve sanatın irrasyonel oluşudur. Zira Murdoch, yaşamda bir rasyonelite değil, irrasyonelite görür. Söz konusu irrasyonelite, Murdoch tarafından benliğin derinlerinde yatan karanlık yapıyı da anlatan bir öge olarak sunulur. Ona göre insanın derinlerinde öyle bir yapı vardır ki burada ne mantığın ne de bilincin bir işlerliği vardır. Ahlâkî olanın ne olduğu sorusu da tam da burada ortaya çıkar (Murdoch, 2015a: 51).

Ahlâkın mahiyetini sanata dair geliştirdiği metafiziksel bir düşünce yoluyla tahkik etmeye çalışan Murdoch, sanata yapmış olduğu vurgu sebebiyle Platoncu düşünce ile bir tenakuza düşer gibi gözükmeye de aslında özünde tam da Platon'da olduğu gibi gerçekliğin kendisinin ulaşılabılır bir mahiyeti olmadığını savunur. Hakikate tam manasıyla vasıl olmak insanın en yüce gayesi olabilir ve insan kendi yaşamına bu gaye doğrultusunda bir anlam atfedebilir. Ama tıpkı Platon gibi hakikati güneşe benzeten Murdoch da hakikatin gözümüzü hep kamaştıracağına fakat kendisini bize tam anlamıyla sunmayacağına vurgu yapar (Murdoch, 2015a: 76-77). Dolayısıyla sanatla iştil, hakikati arayan insanın güneşle değil ama güneşin ışıklarıyla hemhal olma durumuna benzer.

Esasında Murdoch'un ahlâkı metafiziksel bir mesele olarak tahkik etmek istemesi Platoncu bir düşünme biçimini benimsemesiyle ilgili gözüktür. Zira o da Platon gibi İyinin mahiyetinin bilinebilir olmadığını düşünür. İyi'nin bu müphem doğası, Murdoch'u İyi'den vazgeçmeye değil, İyiye giden yolları keşfetmeye sevk eder. İyi'nin kendisini tam olarak bilemeyebiliriz fakat İyi'ye giden yolları araştırabiliriz. Müphemliği en iyi şekilde anlatabilen sanat, İyi'ye en çok yaklaşır bir vasıta olarak telakki edilir. İyi, aynı zamanda güzel olan anlamına geldiğinden İyi, güzel ve ahlâkî olan bir ve aynı şey olarak tebarüz eder. Doğadaki güzelliğin kendisi ve sanatsal güzellik bize İyi'yi hatırlatır. Doğadaki güzellik, insanda birtakım ahlâkî hisler uyandırır. İnsan üretimi olan sanatsal güzelliğin vücut bulabilmesi için ise birtakım ahlâkî faziletlerin var olması gerekir. Dolayısıyla gerek doğanın güzelliği gerekse sanatsal güzellik ahlâkî olanı da beraberinde getirir. Murdoch'un İyi'ye güzele ve ahlâka matuf bu görüşleri, onun metafiziksel düşünmeyi ahlâk felsefesine yeniden dâhil etme çabasının gerisinde yatan temel itici güçler olarak yorumlanabilir.

Murdoch'un ahlâkı seçim ve tercih meselesi olarak telakki eden gerek varoluşçu gerekse analitik felsefelerin etik anlayışlarına yönelik tenkitlerini de onun ahlâk felsefesindeki metafiziksel düşünceleri ekseninde değerlendirmek gerekir. Zira Murdoch açısından kişisel tercihlerden bağımsız bir şekilde İyi'nin kendi başına ontolojik bir gerçekliği söz konusudur. Nitekim İyi'ye atfettiği ontolojik öncelik bağlamında Murdoch, *Metaphysics as a Guide to Morals* adlı eserinde Anselm'in "ontolojik argüman" düşüncesini ahlâk felsefesine taşır. Yaşam ve düşüncemiz açısından İyi'nin zorunlu bir gerçekliği

olduğunu göstermek adına ontolojik argümanın ahlâki bir formunu geliştirir (Gleeson, 2019: 196). İyi'yi metaforik bir anlatımla tasvir eder. Burada İyi, uzak, mesafeli ve gayr-ı şahsi özellikler arz eden kuvvetli bir manyetik güç olarak tanımlanır (Tracy, 1996: 56-57). Ontolojik argümanın orijinalinde yer alan Tanrı'nın yerine bu kez, bütün bu özellikleri ihtiva eden İyi düşüncesi geçer. Murdoch'un anlayışında İyi, herkes için apaçık bir anlama sahiptir. Çok basit bir idrak biçimiyle İyi'nin ne olduğunu herkes bilebilir. Bu bakış açısına göre İyi, çok sayıda Murdoch yorumcusunun da işaret ettiği gibi şüphenin ötesinde bir gerçekliğe sahiptir. Bu yorumculardan birisi olan Nora Hamalainen'in de belirttiği gibi İyi'nin en açık tezahürleri günlük tecrübelerimizin, bilgimizin, işimizin, sevgimizin içerisinde bulunur (Hamalainen, 2013:14). İyinin bütün bu tezahürlerinin Murdoch'un benimsediği soyut bir İyi tasavvurundan neşet ettiği düşünülecek olursa Murdoch'un metafiziksel düşünceyle olan münasebeti daha açık görülebilir.

Söz konusu metafiziksel düşünce, klasik manada varlığın bütünsel bir teorik açıklaması olmak yerine değerın doğasına ve dünyaya ilişkin farkındalığımıza yönelen açık uçlu soruşturma biçimi olarak düşünülebilir. İyi'ye dair bir yandan ortak insanî tecrübelerin izini süren Murdoch diğer yandan ise Platoncu metaforlardan istifade etmek suretiyle ortak tecrübelerin de ötesine uzanan daha özel bir düşünce biçimi geliştirir. Burada müşterek tecrübeleri ve metaforik bir anlatımla tecrübenin ötesini bir araya getirebilmesi nedeniyle sanat metafiziksel bir anlatı sunar. Murdoch'un felsefesi açısından metafizik, tıpkı Platon'da olduğu gibi zengin metaforik anlatımlar, imge ve tasavvurlarla iç içe geçmiş bir düşünme biçimidir (Erkan, 2011: 89). Bu bağlamda Platon'un metaforik anlatımları Murdoch açısından sanatsal bir hüviyet arz eder. Aslında Murdoch'un, gerçekliğin mahiyetiyle ilgili çeşitli imge ve tasavvurlar üretmeleri bakımından sanat ve metafiziği fonksiyon itibarıyla birbirine yakın gördüğü söylenebilir. Zira büyük metafiziksel anlatılar, dünyaya ve varlığa ilişkin bir çeşit sanatsal bir resim ortaya koyarlar. Her ne kadar sanat ve metafizik, bütünüyle birbirlerine indirgenemese de varlığın anlamıyla ilgili imge ve tasavvurlar üretmeleri bakımından insanın kendini aşan bütünsel bir gerçekliğe ilişkin soruşturma alanları olarak gözükmektedir. İnsanın gerçekliğin mahiyetine dair merakı devam ettikçe gerek metafiziğin gerekse sanatın kendi fonksiyonlarını icra etmeye devam edecekleri de bu bağlamda açık gözükmektedir. Hal böyle olunca sanatın da metafiziğin de insan eliyle inşa olmayı sürdüreceği olan

hakikate dair iki benzer soruşturma alanları oldukları düşünülebilir. İşte bu yüzden insan, Murdoch'un da belirttiği gibi "kendi resmini yapan ve sonra da bu resme benzer hale gelen bir yaratıktır" (Murdoch, 2015b: 114).

SONUÇ

Geleneksel metafiziksel sistemlerle yakından ilgilenen Murdoch, metafiziksel düşüncenin ahlâk felsefesi açısından önemine dikkat çekmekle birlikte varlığın bütüncül ve nihai tavzihini ihtiva eden sistemli bir metafiziksel düşünce ortaya koymaz. Bunun yerine İyi'nin mahiyetine ve gerçekliğine dair geliştirdiği yorumlarda metafiziksel düşünceye başvurmayı yeğler. Zira o, gerçekliğin mahiyetinin bilinebilir olup olmadığı hususunda ihtiyatlı bir tavır almayı daha makul bir yaklaşım olarak kabul eder. Fakat ahlâk felsefesi açısından metafiziksel düşüncenin önemine sıklıkla vurgu yapar. Çünkü Murdoch açısından metafizik, düşünceye kavramsal açıdan müthiş bir zenginlik sunar, dolayısıyla ahlâkî dilin sığ bir perspektiften müzakere edilmesinin önüne geçmiş olur. İşte bu bağlamda Murdoch, insan doğası ve gerçeklik üzerine varoluşçuluğa ve liberal ferdiyetçiliğe nazaran daha şümüllü bir bakış açısı sunması bakımından metafiziği değerli ve anlamlı bulur. İnsanı bir gerçeklik olması bakımından ahlâk olgusunu da söz konusu kuşatıcı metafiziksel düşüncenin bir parçası olarak telakki eder. Yaşamın metafiziğe konu olan rastlantılarla dolu gizemli doğası Murdoch'un ahlâk felsefesinin merkezinde yer alır. Burada ahlâk bireysel istek ve seçimlerin ötesinde duran bir İyi düşüncesine göre yorumlanır. Bu bağlamda iyiye ulaşmak, benliğin ötesine geçmeyi gerektirir. Dolayısıyla benliğin alt edilişi ve ötekine yöneliş İyi'nin ontolojik olarak bağımsız olduğu düşüncesine yaslanır. Bu bağlamda ahlâk, bir dine ya da bir topluluğa has bir mesele olmaktan ziyade bireysel farkındalıkla alakalı bir tekâmül süreci olarak gözüktür. Bu süreç zorlu bir süreçtir. Zira Murdoch'un mevzu bahis ettiği birey, irade ve seçim düşünceleri ekseninde tanımlanan rasyonel bir fail olmaktan ziyade yanılığa açık karmaşık bir doğası olan bir varlıktır. Bu sebeple Murdoch, "Against Dryness" isimli makalesinde modern düşüncenin kurguladığı/varsaydığı kendi kendisine yetebilen, özgür ve bağımsız öznesinden anlaşılması ve nüfuz edilmesi son derece zor olan gerçek öznesine dönüş yapmak gerektiğine dikkat çeker. Murdoch açısından ahlâkî failin söz konusu kapalı ve anlaşılması güç doğası onun İyi'yi aramasına engel teşkil etmez. Zira insan kendisinin dışında var

Iris Murdoch: Neden Ahlâk ve Metafizik?

olanları anlamak için kendisini değiştirebilir. Bu bağlamda dūřündüğümüzde metafizik belki de anlaşılmaz olanların doğasını anlamak ve anlaşılabilir kılmak için başvurduğumuz bir düşünme biçimi olarak önem arz eder. Tam da bu noktada tıpkı sanat gibi metafizik de bütün varlığa ilişkin, hayata ve değere ilişkin anlaşılmaz olanı anlama çabası olarak ortaya çıkarlar. Dolayısıyla Murdoch'un felsefesinde sanat ve metafizik ahlâk düşüncesiyle yakından alakalı varlık sahaları olarak betimlenirler.

67

İİBF Dergi
39/1
Haziran
June
2020

KAYNAKÇA

Antonaccio, Maria & Schweiker, William (1996). "Introduction", *Iris Murdoch And The Search For Human Goodness*, Chicago&London: The University of Chicago Press.

Erkan, Mukadder (2011). *Iris Murdoch: Bir Ahlâk Filozofu Olarak Sanatçının Portresi*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Gleeson, Andrew (2019). "Iris Murdoch's Ontological Argument", *Reading Iris Murdoch's Metaphysics as a Guide to Morals*, ed. Nora Hamalainen&Gillian Dooley, Palgrave Macmillan: Springer International Publishing.

68

İİBF Dergi
39/1
Haziran
June
2020

Hamalainen, Nora (2013). "What is Metaphysics in Murdoch's?", *De Gruyter*, 14(1): 1-20.

Murdoch, Iris (2015a). *İyinin Egemenliği*, çev. Tuğba Güllal, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Murdoch, Iris (2015b). "Metafizik ve Etik", *Edebiyatta ve Felsefede Varoluşçular ve Mistikler*, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Murdoch, Iris (2015c). "Ahlakta Görüş ve Tercih", *Edebiyatta ve Felsefede Varoluşçular ve Mistikler*, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Murdoch, Iris (1983). "Against Dryness: A Polemical Sketch", *Revisions: Changing Perspectives in Moral Philosophy*, ed. Stanley Hauerwas, Alasdair MacIntyre, Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press.

Tracy, David (1996). "The Many Faces of Platonism", *Iris Murdoch And The Search For Human Goodness*, ed. Maria Antonaccio&William Schweiker, Chicago&London: The University of Chicago Press.

SUMMARY

Murdoch, who is closely interested with traditional metaphysical systems, while remarking the importance of metaphysical thinking for moral philosophy, does not provide a systematic metaphysical thinking. Rather she prefers to apply for metaphysical thinking in the context of her own interpretations about the nature of good and its authenticity. For she accepts a discreet way as a reasonable approach about whether the nature of reality is knowable or not. However, she emphasizes frequently on the importance of metaphysical thinking in terms of moral philosophy. According to Murdoch metaphysical thinking provides a great resource for thinking in terms of conceptual view and prevents the discussion of moral language from the narrow perspective. In this context Murdoch thinks metaphysics more valuable and meaningful in terms of that metaphysics provides a more comprehensive Outlook about human nature and reality than existentialism and liberal individualism. She considers morality as part of a comprehensive metaphysical thinking in respect to human reality. The mysterious nature of life, which is subject of metaphysics and full of coincidences, appears to be in the center of Murdoch's moral philosophy. In this point moral is interpreted according to a good thinking beyond individual need and preference. Under this context reaching good requires to go beyond ego. Therefore, overreaching of ego and heading to the other depends on the thinking that good is ontologically independent. In this context moral appears to be a development process related with individual awareness rather than being a subject particularly related to one religion or society. This development process is a difficult process. Thus an individual, which Murdoch has taken into consideration, is an entity defined not only as a rational actor under an axis of thoughts of demand and preferences but also as a creature with a nature open to delusion and mistakes. Hence, Murdoch, in her article names "Against Dryness", remarks that we should return from a self sufficient, free and independent subject, which is modern fiction, to a real subject, which is really difficult to be understood and penetrated. . From Murdoch's perspective the above mentioned moral actor's nature (closed and difficult to understand) does not form an obstacle to searching for Good. As such human being can change himself or herself in order to understand those who are living outside of him or her. When we think in this context metaphysics is important as a thinking way we apply for to understand the nature of the incomprehensible one and make it apprehensible. Exactly at this point metaphysics like an art arises as an effort to understand the incomprehensible about life, value and existence. Consequently, in Murdoch' philosophy, art and metaphysics are defined as fields of existence closely integrated with moral thinking.

